

EERLIJK IS EERLIJK. OVER DE RECHTVAARDIGHEID VAN DE TAAKVERDELING BINNEN HUISHOUDENS

Hester van der Vinne
Tilburg (Tilburg University Press) 1998
204 blz., f 49,50

Onlangs publiceerde het Sociaal en Cultureel Planbureau het boek *De kunst van het combineren. Taakverdeling onder partners*. In dit boek worden de recente ontwikkelingen in kaart gebracht ten aanzien van de arbeids- en taakverdeling tussen mannen en vrouwen binnen Nederlandse huishoudens. Uit de analyses van het SCP blijkt dat het traditionele kostwinnersmodel definitief zijn dominante positie heeft verloren. Tegenwoordig combineert het merendeel van de paren twee betaalde banen met de zorg voor kinderen en het huishouden. In de meeste gevallen is er echter sprake van 'anderhalfverdieners' waarbij de man een voltijd baan en de vrouw een deeltijd baan vervult. Ideaal wordt dit niet gevonden. De sterkste voorkeur blijkt uit te gaan naar de situatie waarin beide partners een deeltijd baan vervullen en de zorg voor kinderen en het huishouden gelijk verdelen.

Het is precies deze kloof tussen opvattingen en gedrag die in het proefschrift van Hester van der Vinne centraal staat. Van der Vinne concentreert zich daarbij op de wijze waarop zowel vrouwen als mannen hun eigen taakverdeling rechtvaardigen. Gezien de heersende gelijkheidsnorm zou je namelijk verwachten dat veel paren ontevreden zijn. Echter, wat blijkt: Men is doorgaans tevreden met een ongelijke verdeling thuis en bestempelt deze zelfs als rechtvaardig. Het proefschrift van Van der Vinne poogt vanuit sociaal-psychologische invalshoek een antwoord te geven op de vraag waarop dit rechtvaardigheidsoordeel nu is gebaseerd. Met andere woorden: Wat maakt dat mensen, die zeggen dat de taken thuis gelijk verdeeld dienen te worden, een ongelijke situatie in hun eigen leven als eerlijk bestempelen?

Het boek presenteert de resultaten van vier afzonderlijke studies. De eerste studie betreft een exploratief interviewonderzoek onder een klein aantal tweeverdieners. Het doel van dit onderzoek was beter zicht te krijgen op de factoren die de subjectieve beleving van partners beïnvloeden. De resultaten hiervan vormden de basis voor de tweede studie en zijn de kern van het proefschrift. Dit betreft een grootschalig vragenlijstonderzoek met als doel de determinanten

van het rechtvaardigheidsoordeel over de taakverdeling in kaart te brengen. De overige twee studies, ten slotte, geven een aanvulling hierop. In de derde studie wordt aan de hand van attributietheorie dieper ingegaan op de vraag waaraan men specifiek de taakverdeling toeschrijft, terwijl de vierde studie seksverschillen in moreel redeneren beschrijft.

Het interviewonderzoek en het vragenlijstonderzoek concentreren zich op de centrale stelling van Van der Vinne. Deze luidt dat de *feitelijke* taakverdeling geen voldoende verklaring biedt voor het oordeel

dat mensen over hun taakverdeling vellen. Op basis van de literatuur over relatieve deprivatie draagt zij twee andere factoren aan. Ten eerste zouden mensen geneigd zijn vergelijkingen te maken met alternatieve uitkomsten. Dit kunnen concrete vergelijkingen met andere personen zijn, maar ook vergelijkingen ten opzichte van strikt hypothetische alternatieven. Doordat mensen het idee hebben positief af te steken bij deze alternatieven, zou men de eigen verdeling thuis als meer rechtvaardig zien. Ten tweede zouden mensen niet zozeer letten op de precieze uitkomst maar veel meer op het proces waardoor een bepaalde uitkomst tot stand is gekomen. Het ervaren van 'procedurele rechtvaardigheid' zou vervolgens tot een grotere tevredenheid leiden. Dit zou zich vooral uiten door het geven van legitimaties. Hierbij refereert Van der Vinne onder andere aan de studies van Arlie Hochschild en van Aafke Komter, die met name wijzen op seksespecifieke legitimaties. Bekende voorbeelden zijn de vermeende grotere geschiktheid van vrouwen voor het huishoudelijk werk en de opvatting dat het voor mannen 'natuurlijk' is wanneer zij zich hiervan afkeren.

Uit het interviewonderzoek concludeert Van der Vinne dat zulke legitimaties een belangrijke rol spelen in de beleving van het hoe en waarom van de taakverdeling. De onderzochte 25 paren waren over het algemeen tevreden met een scheve verdeling en beoordeelden die als rechtvaardig gezien de verhouding betaald/onbetaald werk. De hoeveelheid onbetaald werk die door vrouwen werd verricht was echter buitenproportioneel groot. Wat betreft de factor 'vergelijkingen' bleek vervolgens dat men zich hierbij vooral spiegelt aan minder gunstige situaties, bijvoorbeeld hoe het vroeger thuis was. Zulke neerwaartse vergelijkingen lijken dus, zo stelt Van der Vinne, de functie van legitimatie te vervullen. In het onderzoek werden verder twee typen legitimaties onderscheiden: excuses en rechtvaardigingen. Excuses bleken meer van belang voor de evaluatie van het eindresultaat in termen van de totale tijdsinspanning. Rechtvaardigingen, waarbij de ongelijke situatie (vaak onbewust) als gewenst of bedoeld wordt gezien, speelden vooral een rol als het gaat om de specifieke invulling van taken. Beide typen rechtvaardigingen bleken veelvuldig gebruikt te worden. Mannen en vrouwen verschilden hierbij niet in de mate van gebruik, wel in de soort rechtvaardiging. Het populairst was het ontkennen van verantwoordelijkheid ('het is gewoon zo gegroeid') en dit gold het sterkst voor mannen. Bij vrouwen kwamen argumenten die refereren aan efficiëntie het meest voor ('hij doet het zo langzaam, in die tijd had ik het al drie keer kunnen doen').

Op grond van deze bevindingen heeft Van der Vinne vervolgens een kwantitatieve studie uitgevoerd

met als doel de determinanten van het rechtvaardigheidsoordeel bloot te leggen. Aan ruim 600 respondenten zijn vragen gesteld over de feitelijke taakverdeling enerzijds en de mate van tevredenheid en rechtvaardigheid anderzijds. Daarnaast kregen de respondenten een reeks van uitspraken voorgelegd. Aan de hand hiervan werd vastgesteld welk 'rechtvaardigheids criterium' en welke legitimaties men hanteert. Dit materiaal laat volgens Van der Vinne zien dat de mate van tevredenheid en het rechtvaardigheidsoordeel inderdaad nauwelijks verband houden met de variëteit in feitelijke taakverdelingen (gemeten door het aantal uren betaald werk en het aandeel in huishoudelijk werk). Ondanks een doorgaans ongelijke taakverdeling blijken zowel mannen als vrouwen overwegend tevreden te zijn met hun situatie en deze als rechtvaardig te zien.

Wat betreft het gehanteerde rechtvaardigheids criterium blijkt bovendien dat een meerderheid van de respondenten inderdaad de procedurele kant ('het met elkaar eens zijn', 'doen wat in je vermogen ligt') belangrijker vindt dan de distributieve kant (idealen als 'gelijkheid', 'billijkheid', 'het hebben van evenveel vrije tijd'). Maar dit hangt alleen voor vrouwen samen met het hebben van een positiever oordeel. Voor mannen lijkt juist eerder een nadruk op distributieve aspecten bij te dragen aan een positiever oordeel. Van der Vinne leidt hieruit af dat het rechtvaardigheidsoordeel bij mannen en vrouwen op verschillende elementen gebaseerd is. Dit blijkt volgens haar ook uit de rol die legitimaties spelen. Diverse soorten legitimaties (elk geïndiceerd door een schaalmeting op basis van een aantal samenhangende opvattingen) blijken goede voorspellers te zijn van de mate van tevredenheid en het rechtvaardigheidsoordeel. Maar voor vrouwen is dit sterker het geval dan voor mannen. En wederom lijkt hierbij het benadrukken van procedurele aspecten met name voor vrouwen bij te dragen aan het positiever beoordelen van de eigen situatie.

In het resterende deel van het boek presenteert Van der Vinne twee aanvullende studies om tot een verdere verklaring van het rechtvaardigheidsoordeel te komen. Ze zoekt die allereerst in de attributietheorie, het deel van de psychologie dat zich bezighoudt met het toeschrijven van gedrag aan oorzaken. Op basis van een enquête onder 200 respondenten moet de hoofdmoot van deze theorie worden verworpen. De tweede aanvullende studie beschrijft seksverschillen in moreel redeneren. Hiervoor heeft Van der Vinne aan dezelfde 200 respondenten een aantal morele dilemma's voorgelegd ter toetsing van concurrerende modellen uit de ontwikkelingspsychologie. Beide aanvullende studies liggen nogal ver af van de oorspronkelijke probleemstelling en het is mij niet

duidelijk geworden wat nu precies de bevindingen zijn. In plaats van een toegespitste verklaring te bieden, lijkt Van der Vinne zich hier te verliezen in nogal abstracte theorievorming. Hiermee schiet het proefschrift zijn doel, het geven van meer inzicht, voorbij. Ook moet worden gezegd dat in dit deel van het boek de tekst moeilijker te volgen is (zeker voor niet-psychologen) en niet altijd even vloeiend loopt.

Wat maakt nu dat mensen, die zeggen dat de taken thuis gelijk verdeeld dienen te worden, een ongelijke situatie in hun eigen leven als 'eerlijk' bestempelen? De belangrijkste conclusie van Van der Vinne luidt dat het onderscheid tussen distributieve en procedurele rechtvaardigheid hierbij essentieel is. Het oordeel van mensen lijkt sterker af te hangen van het proces dat tot een bepaalde verdeling heeft geleid dan van een objectieve afweging enkel in het licht van het eindresultaat. Het oordeel van mensen is geen kwestie van 'simpele rechtvaardigheid' omdat die niet bestaat. Men kan zich echter afvragen wat nu precies de implicaties hiervan zijn. Is het zo, zoals de auteur in de discussie zelf naar voren brengt, dat mensen niet zo graag een negatief oordeel vellen, zeker niet als het over de verhoudingen binnen hun huishouden gaat? Daarbij zou het voortbestaan van de relatie belangrijker zijn dan het veranderen van gedragspatronen. Of is het misschien zo dat we gewoon niet zoveel waarde moeten hechten aan opinieonderzoek? Cynisch genoeg heeft het dan weinig zin om te proberen de kloof tussen opvattingen en gedrag te verklaren.

Het is natuurlijk altijd gemakkelijk om kritiek te leveren op zaken die de onderzoeker niet heeft onderzocht. Zo was ik vooral benieuwd geweest naar de wisselwerking tussen de opvattingen van partners, en in het bijzonder naar de mate waarin deze met elkaar conflicteren. Dit zou grootschalig onderzoek hebben vereist waarbij beide partners ondervraagd worden. De meerwaarde hiervan is dat de oordelen en daarmee samenhangende factoren kunnen worden geanalyseerd op microniveau. De resultaten van Van der Vinne blijven naar mijn idee nu te veel hangen op het niveau van het beschrijven van 'gemiddelde patronen' en 'algemene sekseverschillen'. Daarmee blijft buiten beeld hoe deze precies uitwerken *binnen* relaties. Vooral in dit opzicht had Van der Vinne sterker kunnen overtuigen.

Desalniettemin is dit proefschrift relevant voor een brede doelgroep. Van der Vinne geeft een gedegen en kritisch overzicht van theorieën over arbeids- en taakverdeling, formuleert een interessante probleemstelling en presenteert een verscheidenheid aan empirisch materiaal. Kortom, voldoende stof tot nadenken.

Michel van Berkel